

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Comparing the Structure and Main Elements of the Lesson Plan in Selected International Sources of Teaching Methods with Selected Sources of Teaching Methods in Iran

Seyyed Heshmatollah Mortazavizadeh^{*1}, Ali Shiravani Shiri², Seyyed Saheb Mousavi³

¹ Department of Educational Sciences, Farhangian University, P.O. Box 14665-889, Tehran, Iran.

² Department of Educational Sciences, Farhangian University, P.O. Box 14665-889, Tehran, Iran.

³ Department of Educational Sciences, Farhangian University, P.O. Box 14665-889, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Background and Objectives: Having a lesson plan as a road map is very important for a teacher. The current research aims to compare the structure and main elements of the lesson plan in selected international sources of teaching methods with selected sources of teaching methods in Iran. **Methods:** The research method is a comparative study, and by the framework governing comparative studies, qualitative content analysis has been used to answer the research questions. The statistical population includes selected international sources of teaching methods of all countries that use lesson plans in their educational system. With the approval of the experts, the various sources from the experts of the three leading countries in the field of lesson planning, including the United States, England, and Canada respectively, Hunter (2004), John (2006), and True (2008) were purposefully selected as research samples and The structure and main elements of the lesson plan of those three experts were compared with the sources of two leading experts of Iran, Shabani (2010) and Safavi (2010). The tools for collecting information are scanning documents and documents, searching the global Internet, and comparative studies about the lesson plan. The approach of data analysis is descriptive-analytical. **Findings:** The findings indicate that the structure and elements of the lesson plan in Iran are more linear and have a longer process than the lesson plan in the selected countries. This factor complicates the process of designing and implementing the lesson plan. The similarities are mostly in the elements, materials and resources, behavioral goals, and lesson presentation. **Conclusion:** By comparing and criticizing common patterns, this research proposes a pattern with non-linear, dynamic, spiral, and drift characteristics. In this model, in addition to maintaining the strengths of the common global lesson plan, it has been tried to overcome the weaknesses of those models.

Keywords:

Lesson Plan
Comparative Study
America
England
Canada
Iran

1 .Corresponding author
✉ h.mortazavi@cfu.ac.ir

Received: 2019/12/26

Reviewed: 2023/06/21

Accepted: 2021/08/01

ISSN (Online): 2645-8098

DOI: [10.48310/PMA.2024.3527](https://doi.org/10.48310/PMA.2024.3527)

Citation (APA): mortazavizadeh, S. H., Shiravani Shiri, A., & mousavi, S. S. (2024). Comparing the structure and main elements of the lesson plan in selected international sources of teaching methods with selected sources of teaching methods in Iran. *Educational and Scholastic studies*, 13 (1), 169 - 188 .

 <https://doi.org/10.48310/PMA.2024.3527>

مقایسه ساختار و عناصر اصلی طرح درس در منابع منتخب بین‌المللی روش تدریس با منابع منتخب روش تدریس در ایران

مقاله پژوهشی / مروری

سید حشمت‌الله مرتضوی‌زاده^{۱*}، علی شیروانی شیری^۲، سید صاحب موسوی^۳

۱. گروه آموزشی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹ - ۱۴۶۶۵، تهران، ایران.

۲. گروه آموزشی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹ - ۱۴۶۶۵، تهران، ایران.

۳. گروه آموزشی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹ - ۱۴۶۶۵، تهران، ایران.

چکیده

پیشینه و اهداف: داشتن طرح درس همچون نقشه راه برای معلم اهمیت بسیاری دارد. هدف پژوهش حاضر مقایسه ساختار و عناصر اصلی طرح درس در منابع منتخب بین‌المللی روش تدریس با منابع منتخب روش تدریس در ایران است. **روش‌ها:** روش پژوهش از نوع مطالعه تطبیقی است و با رعایت چارچوب حاکم بر مطالعات تطبیقی از تحلیل محتوای کیفی برای پاسخ‌دادن به پرسش‌های پژوهش استفاده شده است. جامعه آماری شامل منابع منتخب بین‌المللی روش تدریس تمام کشورهای است که در نظام آموزشی خود از طرح درس استفاده می‌کنند. با تأیید صاحب‌نظران امر، از میان منابع مختلف از صاحب‌نظران سه کشور پیشرو در زمینه طرح درس شامل آمریکا، انگلیس و کانادا به ترتیب Hunter (2008), True (2006), John (2004) به صورت هدف‌مند به‌عنوان نمونه پژوهش، انتخاب و ساختار و عناصر اصلی طرح درس آن سه متخصص با منابع دو صاحب‌نظر پیشرو ایران از Shabani (2010) و Safavi (2010) مقایسه شد. ابزار گردآوری اطلاعات، فرم فیش‌برداری از اسناد و مدارک، جستجو در شبکه جهانی اینترنت و مطالعات تطبیقی درباره طرح درس می‌باشد. رویکرد تجزیه و تحلیل داده‌ها توصیفی - تحلیلی است. **یافته‌ها:** یافته‌ها حاکی از آن است که ساختار و عناصر طرح درس در ایران بیشتر خطی است و فرایند طولانی‌تری نسبت به طرح درس در کشورهای منتخب دارد. این عامل فرایند طراحی و اجرای طرح درس را پیچیده‌تر می‌کند. شباهت‌ها بیش‌تر در عناصر، مواد و منابع، هدف‌های رفتاری و ارائه درس می‌باشد. **نتیجه‌گیری:** این پژوهش با مقایسه و نقد و بررسی الگوهای رایج، الگویی با مشخصات غیرخطی، پویا، مارپیچی و فرارونده پیشنهاد می‌کند. در این گویا، افزون بر حفظ نقاط قوت طرح درس‌های رایج جهانی، سعی شده است تا نقاط ضعف آن الگوها نیز برطرف شود.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

واژه‌های کلیدی:

طرح درس

مطالعه تطبیقی

آمریکا

انگلیس

کانادا

ایران

۱. نویسنده مسئول

h.mortazavi@cfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۰۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۳/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۱۰

شماره صفحات: ۱۶۹ - ۱۸۸

DOI: [10.48310/PMA.2024.3527](https://doi.org/10.48310/PMA.2024.3527)

شاپا الکترونیکی: ۲۶۴۵-۸۰۹۸

COPYRIGHTS

©2024 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

مقدمه

هنگامی که سخن از آموزش و پرورش به میان می‌آید، غالباً مفاهیمی چون معلم، دانش‌آموز، تدریس و به‌صورت تخصصی، برخورداری معلم از برنامه و طرح و نقشه مدون به‌منظور تدریس اثربخش، بیش از سایر متغیرها نمایان می‌شود. تدریس به‌عنوان مجموعه فعالیت‌های معلم به‌منظور ایجاد یادگیری و تغییر در یادگیرندگان، محور هر برنامه درسی است. تدریس یک عمل پیچیده انسانی است و به‌طور کلی شامل آگاهی از موضوع یا محتوای درس، تصمیم‌گیری در مورد هدف و ماهیت تجربیات یادگیری، تعامل با دانش‌آموزان و مدیریت کل رویدادهای آموزشی است (Mortazavizadeh, 2022) و دارای سه مهارت کلیدی روش‌های تدریس، مدیریت کلاس درس و طرح درسی می‌شود (Marzano, 2003). همچنین، طرح درس فرصتی برای فکر کردن درباره روش‌های تدریسی است که منجر به یادگیری دانش‌آموزان می‌شود (Danielson, 2007). طرح درس چهارچوبی را برای آموزش فراهم می‌کند و راهنمای اجرای استانداردهای مبتنی بر آموزش و پرورش است و نقشه راه برای معلمانی است که تدریس می‌کنند (Barton, 2005). این نقشه برای آموزش بهتر و یادگیری عمیق‌تر و بادوام‌تر طراحی می‌شود.

طرح درس به‌عنوان طراحی سیستماتیک برای توسعه، اجرا و ارزشیابی آموزش (Chattel, 2002) و تمرینی برای ارائه آموزش مؤثر و شامل تلاش‌های آگاهانه معلمان در توسعه یک سیستم منسجم از فعالیت‌هایی است که ساختارهای شناختی دانش‌آموزانشان را ارتقا می‌دهند. همچنین طرح درس یک تجربه معنادار برای دانش‌آموزان و شرط اساسی برای تدریس موفق است و به معلمان کمک می‌کند که برای رسیدن به «اهداف یادگیری» چهارچوبی داشته باشند. یک طرح درس اغلب شامل اهداف یادگیری، عنوان‌های درسی، روند تدریس، شیوه‌های سازماندهی مطالب درسی از ساده تا پیچیده و درنهایت ارزشیابی است؛ بنابراین، در طراحی تدریس، معلمان فرایندهای تدریس را به‌صورت جامع و مرحله‌به‌مرحله یادداشت می‌کنند (González, 2020). می‌توان گفت طرح درس هم‌زمان با شکل‌گیری برنامه درسی در سال ۱۹۱۸ توسط بابیت مورد توجه صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت قرار گرفت؛ اما در سال ۱۹۵۰ به‌وسیله «بنجامین بلوم^۱» شکل گرفت و در سال ۱۹۶۲ «رابرت گلیزر^۲» نظرات تکمیلی خود را در راستای دیدگاه‌های بلوم مطرح کرد (Majdfar, 1994) که تا به امروز نیز مدنظر برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران آموزشی در سطح جهان بوده است و سال‌های اخیر توجه ویژه‌ای به این امر شده است.

طرح درس یک نقشه عملیاتی تدریس شامل فعالیت‌های معلم برای دستیابی به اهداف یادگیری دانش‌آموزان و پیشرفت منطقی درس را نشان می‌دهد (Ndihokubwayo et al, 2022). داشتن طرح درس این اجازه را به معلم می‌دهد تا آن‌ها در یک‌زمان روی یک هدف تمرکز کنند و با دانش‌آموزان ارتباط برقرار می‌کنند؛ در نتیجه معلمان قادر خواهند بود در جریان تدریس، شیوه‌های تدریس خود را تغییر دهند یا فرصت‌های بیشتر و متناسبی برای دانش‌آموزان تدارک ببینند. علاوه بر این، فعالیت‌ها و عناصر کاربردی درس به یادگیرندگان کمک می‌کنند تا مهارت‌ها و دانش جدید را در آموزش و پرورش و محیط‌های دیگر به کار گیرند. طرح درس یکی از مهارت‌های قبل از تدریس محسوب می‌شود که معلم قبل از ورود به کلاس درس آماده می‌کند و مشخص می‌کند که معلمان چگونه به سؤال‌های زیر پاسخ دقیق و روشنی دهند:

- ۱) چه تدریس کنیم (موضوع، محتوا)؟
- ۲) چرا آن را تدریس کنیم؟ (اهداف کلی / اهداف رفتاری)؟
- ۳) چگونه می‌خواهیم آن را تدریس کنیم (روش‌ها / فرایندها)؟
- ۵) چه شناخت قبلی از دانش‌آموزان داریم (یادگیری قبلی، پیش‌آزمون)؟
- ۶) دانش‌آموزان چه کارهایی انجام خواهند داد (فعالیت‌ها)؟

۷) چگونه تدریس را مدیریت کنیم (از جمله سازماندهی محیط فیزیکی و اجتماعی)؟
 ۸) آیا دانش‌آموزان فرصتی برای کار در گروه‌های زوجی یا گروه‌های کوچک را دارند؟
 ۹) دانش‌آموزان چگونه یادداشت خواهند کرد آنچه را که انجام شده است (نتایج یادگیری، از جمله نقشه‌ها)؟
 ۱۰) چگونه آگاه شویم که در دانش‌آموزان یادگیری رخ داده است (ارزشیابی و بازخورد)؟ (UNESCO, 2015).

در اهمیت و ضرورت داشتن طرح درس و برنامه‌ریزی قبل از آموزش، صاحب‌نظران تأکید بسیار دارند و دلایل زیادی را برشمرده‌اند. همان‌طور که هیچ ژنرالی به امید پیروزی، بدون استراتژی طراحی شده به میدان جنگ نمی‌رود، هیچ معلمی هم به امید موفقیت در کلاس درس نباید بدون یک نقشه آگاهانه در کلاس درس حضور یابد؛ با این تفاوت که در موقعیت‌هایی معلمان خیلی خوش‌شانس‌تر از ژنرال‌ها هستند، زیرا گاهی ژنرال‌ها با داشتن طرح نظامی باز هم در میدان جنگ می‌بازند، اما معلمان با داشتن یک طرح درس خوب، تقریباً همیشه در کلاس موفق خواهند بود (Mousavi, Fazlikhani & Ghorchian, 2008). طرح درس موجب می‌شود که معلم، فعالیت‌های ضروری آموزشی را به ترتیب و یکی بعد از دیگری در مراحل و زمان‌های مشخص و به شیوه‌ای منطقی پیش ببرد و نتایج حاصل از آن را برای تدریس در مراحل بعدی آموزش مورد استفاده قرار دهد (Safavi, 2011).

یکی از نشانه‌های شایستگی‌های شغلی و موفقیت حرفه‌ای معلمان، مهارت طرح‌درس‌نویسی است (Aliustaoğlu & Tuna, 2022). طرح درس مؤثر نیز به معلم اجازه می‌دهد برای ایجاد انعطاف‌پذیری در فعالیت‌ها، متناسب با یادگیرندگان، آن را تغییر دهد. برخی از دانش‌آموزان ممکن است به تمرین‌های اضافی نیاز داشته باشند هنگامی که دیگران برای بررسی موضوعات با عمق بیشتری آماده باشند. متخصصان علوم رفتاری دیدگاه‌های مختلفی در ارتباط با عناصر یا گام‌های طرح درس دارند. باین‌وجود طرح درس‌های اثربخش شامل مجموعه‌ای از عناصر یا گام‌هایی هستند که چارچوبی را برای برنامه‌ریزی و اجرای آموزش و تدریس فراهم می‌کنند. عناصر طرح درس از منطق تایلر برگرفته شده است که تداعی‌کننده چهار سؤال اساسی در برنامه‌ریزی درسی است: کدام هدف؟ کدام تجربیات یادگیری؟ کدام روش سازماندهی؟ و کدام ارزشیابی؟ (John, 2006). این سؤال‌ها ارتباط نزدیکی با عناصر طرح درس دارند که این عناصر عبارت‌اند از نوشتن اهداف رفتاری، مقدمه درس، ارائه محتوا، ارائه تمرین و بازخورد، خلاصه درس، ارزشیابی یادگیری دانش‌آموزان، اجرا، انعکاس (نتیجه‌گیری) و تجدیدنظر. برنامه‌ریزی دقیق به معلم کمک می‌کند تا درس خود را سازماندهی کند (Mall, 2005). طرح درس از پراکنده‌گویی و حاشیه‌روی معلم و همچنین از اتمام زودهنگام و حتی دیر هنگام تدریس جلوگیری می‌کند و توجه معلم و دانش‌آموز را به یادگیری معطوف می‌کند (Mortazavizadeh, 2022). طرح درس برنامه تدریس است، این برنامه یادگیری دانش‌آموز نیست، بلکه آن یک راهنما برای معلمان است برای کمک به آن‌ها در آن چه که آن‌ها قرار است انجام دهند و چرا آن‌ها آن کار را باید انجام دهند؟ چرا طرح درس مهم است؟ همچنین مؤثرترین مهارت برای معلمان به‌عنوان یک طرح دقیق برای آموزش است. چنانچه معلمان تمرکز بیشتری در تهیه طرح درس داشته باشند، به افزایش یادگیری و نظم فراگیران بسیار کمک می‌کند و این امر منجر به ایجاد یک مدیریت کلاس مؤثر و مناسب می‌شود (Moradi, 2019).

باتوجه به اهمیت و ضرورت تدوین و داشتن طرح درس توسط معلم، از سویی و پراکندگی دیدگاه‌ها در کیفیت و چگونگی تدوین طرح درس و گزینش عناصر مختلف آن و رعایت اولویت‌های آن، این موضوع به‌عنوان یک مسئله پژوهی بسیار بااهمیت، مورد توجه پژوهش حاضر است. همچنین بررسی گسترده پایگاه‌های اطلاعاتی و اسناد، نشان داد که قالبی جهانی برای یک طرح درس وجود ندارد. هرچند تاکنون تحقیقات بی‌شماری بر ضرورت برنامه‌ریزی قبلی معلمان پیش از تدریس (طرح درس) تأکید نموده‌اند، اما به دلیل آن که مقایسه ساختار و عناصر طرح درس ارائه شده توسط متخصصان این حوزه در کشورهای پیشرو با کشور ایران انجام نشده است، این پژوهش باهدف پژوهش مقایسه ساختار و عناصر اصلی طرح درس در منابع منتخب بین‌المللی روش تدریس با منابع منتخب روش تدریس در ایران است. در پی پاسخ به پرسش کلی زیر است: ساختار و عناصر اصلی طرح درس صاحب‌نظران یاد شده در کشورهای آمریکا، انگلیس، کانادا و ایران چگونه‌اند؟

متناسب با سؤال کلی، پرسش‌های جزئی پژوهش عبارت‌اند از:

۱. ساختار و عناصر طرح درس (Hunter (2004), True (2008), John (2006) و Shabani (2010) و Safavi (2010) چه شباهت‌هایی با همدیگر دارند؟
۲. ساختار و عناصر طرح درس (Hunter (2004), John (2006), True (2008) و Shabani (2010) و Safavi (2010) چه تفاوت‌هایی با همدیگر دارند؟

پیشینه پژوهش

هرچند مطالعات تطبیقی در حیطه تدریس، کار چندان ساده‌ای نیست و اغلب با دشواری‌هایی همراه است (Ellis et al, 2019)، اما فهمیدن و پیروی از بهترین شیوه‌های طراحی تدریس از ابتدا برای موفقیت معلمان و مدرسین بسیار حایز اهمیت است. همچنین مقایسه یکی از اساسی‌ترین فعالیت‌های فکری است که برای درک جایگاه ما، چه در رابطه با دیگران و چه در رابطه با تجربیات گذشته، اهمیت بسیار دارد (Cai et al, 2016).

در یک مطالعه تطبیقی، و به هدف توسعه حرفه‌ای معلم در تدریس، مدل‌های رایج طراحی تدریس در ژاپن، ایالات متحده آمریکا و انگلیس را مقایسه و تجزیه و تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد که تمرین تدریس و به‌کارگیری و تلفیق فناوری بر پیشرفت تمرکز معلم در تدریس و در نتیجه توسعه حرفه‌ای معلم مؤثر است (Zhang & Liu, 2018). بسیاری از محققان نشان دادند که طرح درس‌ها در تدارک یک محیط یادگیری اثربخش اهمیت زیادی دارند (Rusznayak & Walton, 2011) و از جنبه‌های مهم حرفه‌ای معلمان است. همچنین بین کیفیت طرح درس و کیفیت ارائه درس یک رابطه مثبت وجود دارد (Dorovolomo, Phan and Maebuta, 2010). برای تدوین طرح درس قالب‌هایی طراحی شده است. زیرا برخی از روش‌هایی که می‌توان درس‌های خود را به‌خوبی برنامه‌ریزی و سازماندهی کرد، استفاده از یک قالب طرح درس ساده، یک طرح درس کلی و یا یک قالب طرح درس روزانه است (UNESCO 2015). باین‌همه، بررسی گسترده پایگاه‌های اطلاعاتی و اسناد نشان داد که قالبی جهانی برای یک طرح درس وجود ندارد. برخی از عناصر مشترک جود دارد؛ اما در اکثر موارد، معلمان از قالب‌های سفارشی مختلفی استفاده می‌کنند، در بسیاری دیگر از کشورها، قالبی برای طرح درس‌ها در سطح وزارت طراحی شده است، هر چند طرح درس‌ها ممکن است از مدرسه‌ای به مدرسه دیگر تغییراتی داشته باشند (Mall, 2005). در این صورت، قالب‌های طرح درس پیشنهاداتی بر اساس تجربه افراد دیگر هستند. برنامه‌های درسی باید برای پاسخ‌گویی به شرایط خاص تنظیم شود و آن‌ها باید برای دانش‌آموزان مختلف، متفاوت باشند. طرح درسی که احساس می‌شود برای یک کلاس ۱۵ نفری طراحی شده است برای یک کلاس ۳۴ نفری مناسب نیست. یک درس برنامه‌ریزی شده برای یک کلاس که در صبح تشکیل می‌شود احتمالاً باید برای یک کلاسی که در زمان دوم تشکیل می‌شود، اصلاح شده باشد (Mortazavizadeh, 2022).

بررسی و مرور پیشینه پژوهش در کشور نشان می‌دهد که پژوهش‌هایی که به‌تازگی در زمینه طرح درس صورت گرفته، بیشتر بر ضرورت‌ها و چالش‌ها (Amuei et al, 2017) تأکید داشته یا به ارزیابی محتوای آموزشی طرح درس (Hokmabadi & Sadeghi, 2016) پرداخته و یا ارزیابی طرح درس‌های اعضای هیئت‌علمی برخی از دانشگاه‌ها (Nikbakhsh et al, 2010) را مورد توجه قرار داده‌اند. هرچند که این پژوهش‌ها ابعاد جدیدی از موضوع را مورد بررسی قرار داده و اطلاعات ارزشمندی را به دست می‌دهند، اما بررسی‌های انجام‌شده توسط پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تا کنون به بررسی تطبیقی موضوع در سطح بین‌المللی پرداخته نشده است. تمایز این پژوهش با پژوهش‌های پیشین در این است که رایج‌ترین قالب‌های طرح درس ارائه شده در سطح دنیا که شامل طرح درس (Hunter 2004) در آمریکا و (Tru 2008) در کانادا و (John 2006) در انگلیس، با طرح درس (Shabani 2011) و (Safavi 2011) در ایران مقایسه شده و الگوی جدیدی ارائه می‌شود.

روش

این پژوهش یک مطالعه کیفی است که در آن از دو روش تطبیقی و توصیفی - تحلیلی استفاده شده است. مطالعه تطبیقی را باید در درجه اول، شناخت یک پدیدار یا دیدگاه در پرتو مقایسه دانست، ابزاری است که از طریق آن شباهت‌ها و تفاوت‌های دو پدیدار یا دو نظریه به شناخت عمیق‌تر و حل مسئله معین می‌پردازد (Qaramaleki, 2012). پژوهش حاضر از نوع مطالعه تطبیقی است و با رعایت چارچوب حاکم بر مطالعات تطبیقی یعنی توصیف یا گردآوری اطلاعات، تفسیر یا تحلیل، هم‌جواری یا بررسی هم‌زمان چند نظام برای تعیین چهارچوب مقایسه و مقایسه (Bereday, 1966)، انجام شده است.

برای پاسخ‌دادن به پرسش‌های پژوهش از تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. چگونگی گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل و شیوه گزارش آن‌ها در تعیین طرح پژوهش مؤثرند. از این رو، پژوهش حاضر در پارادایم پژوهش‌های کیفی قرار می‌گیرد (Creswell, 1995). جامعه آماری شامل منابع مکتوب در میان کشورهای است که در نظام آموزشی خود از طرح درس استفاده می‌کنند. نمونه پژوهش به استناد منابع موجود از میان منابع مختلف از صاحب‌نظران سه کشور پیشرو در زمینه طرح درس در آمریکا، (Hunter 1984)، کانادا، (Tru 2008)، انگلیس، (John 2006)، به صورت هدفمند به عنوان نمونه پژوهش، انتخاب و ساختار و عناصر اصلی طرح درس این صاحب‌نظران با ساختار و عناصر اصلی طرح درس منابع دو صاحب‌نظر پیشرو در ایران (Shabani 2011) و (Safavi 2011) مقایسه شد. دلیل انتخاب صاحب‌نظران این کشورها این است که آن‌ها دارای نظام آموزشی پیشرفته بوده و ساختار و عناصر اصلی طرح درس این متخصصان در سطح دنیا به طور قابل ملاحظه‌ای مورد استفاده قرار گرفته‌اند؛ بنابراین بر اساس ماهیت تحقیق، از روش نمونه‌گیری هدفمند^۱ استفاده شده است. روش جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش، از بین چهار روش اصلی گردآوری داده‌ها (مشاهده مشارکتی، مشاهده مستقیم، مصاحبه عمیق، و بررسی اسناد و مدارک)، شیوه بررسی اسناد و مدارک است. صاحب‌نظران روش مزبور را جامع‌ترین روش می‌دانند؛ زیرا این شیوه نوعی استراتژی تحلیلی و از سایر روش‌های کیفی، عینی‌تر است.

پژوهشگران در انتخاب اسناد و مدارک مورد مطالعه به شیوه نمونه‌گیری هدفمند عمل نمودند. اسناد و مدارکی که در این پژوهش با دقت مورد بررسی و تأمل قرار گرفت شامل کتب و مقالات علمی معتبر و مرتبط با موضوع است. افزون بر فیش‌برداری از اسناد و مدارک، جستجو در شبکه جهانی اینترنت و مطالعات تطبیقی درباره طرح درس نیز از سایر ابزارهای گردآوری اطلاعات در این پژوهش است. اعتبار و پایایی ابزار چون سایر ابزارهای رایج برای گردآوری اطلاعات مطرح نبوده؛ بلکه در عین حال اسناد و مدارک به تأیید متخصصان امر رسیده است. همچنین برای قضاوت درباره اسناد و مدارک به نقد بیرونی و درونی منابع پرداخته شده است. در نقد بیرونی، اصلی بودن مدرک مورد نظر است و در ارزیابی درونی اهمیت و صحت محتوای مدرک مورد قضاوت است. طور کلی داده‌ها نمایانگری از واقعیت‌ها، مفاهیم یا دستورالعمل‌ها است. چنانچه داده‌ها به صورت واژه به توصیف واقعیت‌ها بپردازد آن‌ها را داده‌های کیفی می‌نامند. تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی مستلزم انجام سه فعالیت است: تلخیص داده‌ها، عرضه داده‌ها و نتیجه‌گیری یا تأیید (Sarmad & Bazargan & Hejazi, 2010). در مرحله اول، ساختار و عناصر اصلی طرح درس صاحب‌نظران یاد شده تلخیص و مشخص و با ساختار و عناصر اصلی طرح درس در ایران مقایسه شد. البته این نوع مقایسه در فرایند طولانی مدت پژوهش ادامه یافت و اطلاعات و داده‌های جدید عرضه شده و با اطلاعات پیشین به طور مستمر مقایسه شدند. با توجه به اینکه در استخراج و تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از روش مقایسه مستمر داده‌ها استفاده شد، رویکرد مورد استفاده در تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. در عین حال راه بر تحلیل فکری یا تأملی نیز بسته نیست. این پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی نیز بهره می‌گیرد که در این روش محقق علاوه بر این که محتوای آشکار مواد را تحلیل می‌کند، سطوح مختلف محتوا را نیز مشخص و متمایز می‌کند که محتوای اولیه

1. Purposive Sampling

همان درون‌مایه و ایده‌های اصلی است و اطلاعات زمینه‌ای به‌عنوان محتوای بعدی مورد تحلیل قرار می‌گیرد؛ بنابراین، در این پژوهش، پژوهشگران، در تحلیل یافته‌ها، دارای خلاقیت، نوآوری و جسارت کشف (Khanifar & Muslemi, 2018) هستند.

روش اعتمادسازی در این پژوهش، ایجاد مسیر بازشناسی است که طی آن پژوهشگر مراحل را که در پژوهش طی کرده، ثبت و در اختیار خوانندگان قرار داده است. مسیر بازشناسی، فرایند تحقیق را به طور مختصر شرح می‌دهد (Creswell, 1995) و امکان ارزیابی کدها، مقوله‌ها و تئوری را فراهم می‌نماید. تلاش محققین در ایجاد یک مسیر بازشناسی دقیق و روشن، باعث افزایش اعتمادپذیری تحقیق می‌شود. همچنین از آنجاکه این پژوهش در واقع به‌صورت مشارکتی انجام شده، جنبه دیگری از اعتباریابی یعنی «کار با یک گروه محقق» نیز برای آن فراهم است.

یافته‌ها

در این بخش با مینا قرارداد هدف اصلی و پرسش‌های ویژه پژوهش، تلاش می‌شود، تا پاسخ‌های مناسب ارائه شود. در ادامه با رویکردی توصیفی - تحلیلی، یافته‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهند گرفت.

پرسش اول: ساختار و عناصر اصلی طرح درس صاحب‌نظران یاد شده در کشورهای آمریکا، انگلیس، کانادا و ایران چگونه‌اند؟

الگوهای طرح درس شعبانی (2011) Shabani و Safavi (2011) رایج‌ترین و شناخته‌ترین الگوهای طرح درس در ایران هستند. مشابهت ساختار و عناصر اصلی طرح درس صاحب‌نظران یاد شده، بسیار زیاد است و می‌توان گفت که از نظر نوع و ترتیب عناصر یکی هستند. مطابق جدول شماره ۱، شباهت‌های اصلی عناصر طرح درس از ۱۲ عنصر شامل موضوع درس، هدف‌های کلی، جزئی و رفتاری، رفتارهای ورودی، روش تدریس، وسایل آموزشی، ارزشیابی تشخیصی، ایجاد انگیزه، ارائه درس، ارزشیابی پایانی و تعیین تکلیف تشکیل شده است.

جدول ۱. ساختار طرح درس در ایران با تأکید بر عناصر مشترک صاحب‌نظران (2011) Shabani و (2011) Safavi

موضوع	رفتارهای ورودی	ایجاد انگیزه
هدف‌های کلی	روش تدریس	ارائه درس
هدف‌های جزئی	وسایل آموزشی	ارزشیابی پایانی
هدف‌های رفتاری	ارزشیابی تشخیصی	تعیین تکلیف

عناصر طرح درس فوق به ترتیب شامل موضوع درس، هدف‌های کلی، جزئی و رفتاری، رفتارهای ورودی، روش تدریس، وسایل آموزشی، ارزشیابی تشخیصی، ایجاد انگیزه، ارائه درس، ارزشیابی پایانی و تعیین تکلیف است. در ساختار این طرح درس، پس از آن که موضوع درس تعیین شد، هدف یا اهداف کلی تبیین و بر اساس اهداف کلی، اهداف جزئی و رفتاری مشخص می‌شود. رفتارهای ورودی که همان انتظاراتی است که لازمه شروع درس جدید است، مشخص می‌شوند و متناسب با آن، روش تدریس متناسب توسط معلم انتخاب می‌شود. وسایل آموزشی موردنیاز تدریس گام بعدی است که معلم متناسب با روش تدریس و نیاز به انتقال و تفهیم مطالب، پیش‌بینی و تدارک می‌بیند. در ارزشیابی تشخیصی، معلم نقاط قوت و ضعف دانش‌آموزان و مشکلات آنان را در ارتباط با موضوع درسی تشخیص می‌دهد و با شیوه‌های متناسب مانند نمایش فیلم کوتاه یا داستان زیبا در آنان ایجاد انگیزه می‌کند. در ارزشیابی پایانی، معلم با پرسیدن سؤالاتی در پی آن است که بداند دانش‌آموزان به چه میزان به اهداف دست یافته‌اند و به چه میزان بر یادگیری مطالب تسلط یافته‌اند. در انتهای طرح درس، معلم با تعیین تکلیف در واقع دانش‌آموزان را به انجام تمرین بیشتر به هدف تسلط و احاطه بر محتوی وادار می‌کند. بر اساس ساختار و عناصر طرح درس صاحب‌نظران در ایران با تأکید بر عناصر مشترک در جدول شماره ۱؛ نمونه طرح درس خلاصه شده را می‌توان به‌صورت جدول ۲ تدوین نمود.

جدول ۲. نمونه طرح درس بر اساس ساختار و عناصر طرح درس (2011) Shabani و (2011) Safavi.

کتاب: هدیه آسمان؛ پایه: ششم ابتدایی تاریخ: ۲۳ تیر ۱۴۰۰ مدت جلسه: ۴۵ دقیقه؛ تهیه‌کننده: مؤلف
موضوع: رمز موفقیت
هدف‌های کلی: دانش‌آموزان با راه‌های موفقیت آشنا شوند.
هدف‌های جزئی: دانش‌آموزان در فرایند آموزش و تدریس معلم: <ul style="list-style-type: none"> ▪ راه‌های کسب موفقیت را بدانند. ▪ موانع رسیدن به موفقیت را بشناسند. ▪ برنامه‌ریزی بر اساس گام‌های موفقیت و پایبندی به آن را یاد بگیرند ▪ نقد فرد بر اساس عوامل کسب موفقیت را یاد بگیرند. ▪ تفکر در آیات و روایات و درک ارتباط آن‌ها با موضوع را یاد بگیرند.
هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان آموزش و تدریس معلم بتوانند: <ul style="list-style-type: none"> ▪ راه‌های رسیدن به موفقیت را نام ببرند. ▪ عوامل عدم موفقیت خود را بیان کنند. ▪ رابطه بین تلاش و پشتکار و موفقیت را تحلیل کنند. ▪ با استفاده از نماد ریاضی رابطه بین صبر برنامه‌ریزی و موفقیت را کشف کنند. ▪ پشتکار و امید را به‌عنوان ارزش درونی کنند. ▪ نگرش مثبتی نسبت به تلاش پشتکار کسب کنند.
رفتارهای ورودی: از دانش‌آموزان انتظار داریم برای شروع درس جدید: <ul style="list-style-type: none"> ▪ مفهوم موفقیت را شنیده باشد. ▪ برخی از راه‌های موفقیت را بدانند. ▪ با برخی از موانع موفقیت آشنا باشد.
روش تدریس: بحث گروهی، نمایشی، سخنرانی و....
وسایل آموزشی: ماژیک، تخته، فیلم و عکس، لپ‌تاپ، پروژکتور و....
ارزشیابی تشخیصی: از دانش‌آموزان انتظار داریم به سؤال‌های زیر پاسخ دهند: <ul style="list-style-type: none"> ▪ عید مسلمانان چه نام دارد؟ ▪ موفقیت را تعریف کنید. ▪ چند مورد از موفقیت‌های خود را نام ببرید.
ایجاد انگیزه: فیلم کوتاه از ورزشکاران پارالمپیک (در این طرح درس با نمایش فیلم ایجاد انگیزه می‌شود)، عکس دانشمندان و بزرگان ایرانی، ضرب‌المثل، خواندن داستانی کوتاه، نوشتن کلمه موفقیت روی تابلو و نشان دادن عکس‌ها و.... همچنین قبل از شروع تدریس، از دانش‌آموزان خواسته تا گروهی بنشینند. برای راحتی گفتگو و شلوغ‌تر نشدن کلاس، از آن‌ها می‌خواهی؛ صندلی‌ها را به‌جای طرح چپ و راست به‌صورت دایره‌ای (طبق گروه‌بندی چهارنفره) جابه‌جا کنند و همین‌طور نقش هر کدام از اعضا را هم یادآوری کرده (منشی، رهبر، شخصی مطلع، ناظر).
ارائه درس: بعد از اینکه فیلم (زندگی نامه کوتاهی از یک ورزشکار معلول (فیلم درمورد زهرا نعمتی: عضو تیم ملی تیراندازی با کمان بانوان معلول ایران است. نخستین زن در تاریخ ورزش ایران است که با تحمل سختی‌ها و شکست‌ها، با تلاش زیاد، موفق به کسب مدال طلا در سطح بازی‌های جهانی المپیک و پارالمپیک شده است و ...). که علاوه بر ایجاد انگیزه، بچه‌ها با تعدادی از رمزهای موفقیت و موانع آن، آشنا می‌شوند.) به‌وسیله لب تاپ و پروژکتور نمایش داده شد و توجه دانش‌آموزان جلب شد، از آنها می‌پرسیم که چه برداشتی از فیلم داشته‌اند و زمینه برای بحث فراهم می‌شود. <p>دانش‌آموزان نظرات خود را بیان می‌کنند:</p> <p>باران: باوجود اینکه پای سالمی نداشتم ولی توانستم موفق شوم.</p> <p>ستاره: خیلی زحمت کشیدم و در آخر توانستم نفر اول شوم.</p> <p>زهرا: با کمک مربی‌اش تمرین‌های سخت می‌کرد. با توجه به گفت‌وگوها (نظرات)، به آنها می‌گوییم که هدف بحث، رمزهای موفقیت است و آنها را تشویق می‌کنیم تا بحث در جهت هدف‌های تعیین شده پیش رود: همین‌طور که گروهی نشستند فکر کنند که چه چیزهای سبب موفقیت و چه چیزهای سبب عدم موفقیت می‌شود؟ به بحث دانش‌آموزان با دقت گوش می‌دهیم و جریان بحث را هدایت و نکات لازم را بیان می‌کنیم.</p> <p>گروه پشتکار:</p> <p>ندا: اگر شکست خوردیم باید دوباره تلاش کنیم.</p> <p>یاسمن: نباید ناامید شویم.</p>

<p>باران: برای موفقیت لازم نیست حتماً طبق برنامه پیش برویم. اینجا ما وارد بحث می‌شویم و اصلاح می‌کنیم که: یکی از عوامل موفقیت، داشتن برنامه است و... و از فواید برنامه می‌گوییم.</p> <p>به همین ترتیب به بقیه گروه‌ها، سر می‌زنیم. در نهایت جریان بحث را پایان می‌دهیم و از دانش‌آموزان می‌خواهیم تا سکوت را رعایت کنند بعد از هر گروه، تعدادی دانش‌آموز را صدا می‌زنیم و از آن‌ها سؤال می‌پرسیم: برای رسیدن به موفقیت چه راه‌هایی هست؟ (۴ موردی که در این درس خواندیم). گروه موفقیت: زهرا: برای رسیدن به موفقیت، راه‌های بسیاری هست که چند مورد از آنها که در این درس یا گرفتیم: کمک‌گرفتن از مربی، تلاش کردن، ابزار داشتن و؟ بود. اینجا ما تکمیل می‌کنیم و به صورت تیتروار در سمت راست تخته نوشته: درسته راه‌های رسیدن به موفقیت که در این درس به آنها اشاره شده بود شامل: فراهم کردن ابزار مخصوص، داشتن استاد ماهر و باتجربه، داشتن نظم و برنامه‌ریزی و داشتن صبر تلاش و نترسیدن از شکست، بودند و... دوباره سؤال می‌پرسیم: موانع رسیدن به موفقیت چه هستند؟ گروه تلاشگران: سارا: همین که ابزار خوب، نظم و برنامه‌ریزی، استاد باتجربه، تلاش و پشتکار نداشته تا امید باشیم سبب شکست می‌شود و در سمت چپ تخته عوامل شکست را می‌نویسیم و به همین منوال پیش می‌رویم و در نهایت درس را روخوانی می‌کنیم و این چنین نتیجه‌گیری می‌کنیم: رسیدن به موفقیت، به تلاش و برنامه‌ریزی نیاز دارد و با آرزو و کاشکی گفتن نمی‌توانیم به موفقیت برسیم و اینکه چیزی به نام شانس نیست. در شکست‌ها به جای سرزنش خود باید به دنبال شناخت علت شکست باشیم و به جای ناامید شدن با پشتکار و توکل بر خدا و برنامه‌ریزی درست، مشکل را حل کنیم. برنامه‌ریزی داشته باشیم (گفتیم انواع برنامه‌ریزی‌ها را). اگر توجه کرده باشید قسمت آخر درس، توجه به نظم چقدر اهمیت داشته است که حضرت علی در لحظات پایانی عمر توصیه کرده‌اند. پس در اسلام هم برنامه‌ریزی امری مهم هست. تلاش + پشتکار = موفقیت.</p>
<p>ارزشیابی پایانی: از دانش‌آموزان انتظار داریم به سؤالات زیر پاسخ دهند:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ راه‌های رسیدن به موفقیت را توضیح دهید. ▪ چند مورد از موانع رسیدن به موفقیت را نام ببرید. ▪ رابطه بین تلاش، پشتکار و موفقیت را توضیح مختصری دهید. ▪ با استفاده از نماد ریاضی رابطه بین صبر، برنامه‌ریزی و موفقیت را بیان کنید. ▪ نظر یا دیدگاهتان را درباره تلاش و پشتکار بگویید.
<p>تعیین تکلیف: تکلیف عمومی: یک برنامه روزانه (حداقل دو ساعت در روز) و یک برنامه هفتگی بنویسید. گروهی: هر گروه باتوجه به تقسیم‌بندی، زندگینامه دانشمندان مشخص شده را بررسی کنید و روزنامه‌دیواری تهیه کنید (عوامل موفقیت‌ها و شکست‌هایشان را موردتوجه ویژه قرار دهید).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ گروه موفقیت: خوارزمی ▪ گروه تلاشگران: دکتر سمیعی ▪ گروه شاد: خیام ▪ گروه گل‌ها: مریم میرزاخانی

الگوی رایج طرح درس (Hunter (2004)، طبق جدول شماره ۳، از ۹ عنصر تشکیل شده است که عبارت‌اند از: مواد و منابع، مجموعه پیش‌بینی، هدف، اطلاعات ورودی، مدل، راهبردهای شناسایی فهم و درک دانش‌آموزان، تمرین هدایت شده، پایان‌بندی و تمرین مستقل.

جدول ۳. ساختار و عناصر طرح درس (Hunter (2004)

مواد و منابع
مجموعه پیش‌بینی (بیانیه‌ها یا فعالیت‌های خاص را برای تمرکز دانش‌آموزان بر روی درس برای یک روز لیست کنید)
هدف (توضیح دهید که دانش‌آموزان در پایان درس قادر به انجام چه کارهایی هستند که به نفعشان باشد و چرا این اهداف مهم).
اطلاعات ورودی (چه اطلاعاتی برای دانش‌آموز قبل از شروع ضروری است؟ و چگونه این مهارت به دانش‌آموز منتقل می‌شود؟)
مدل (اگر مهارت یا شایستگی را نشان می‌دهید، چگونه این کار انجام می‌شود؟)
بررسی فهم و درک (راهبردهای شناسایی را برای تعیین اینکه آیا دانش‌آموزان اهداف را آموخته‌اند، شناسایی کنید)
تمرین هدایت شده (فعالیت‌هایی را که برای راهنمایی تمرین دانش‌آموزان و ارائه چارچوب زمانی برای تکمیل این عمل استفاده می‌شود، لیست کنید)
پایان‌بندی (چه روش بررسی و ارزیابی برای تکمیل درس استفاده خواهد شد؟)
تمرین مستقل (مشق شب یا تکالیف کلاسی تعیین شده که برای اطمینان از این که آیا دانش‌آموزان بدون راهنمایی معلم بر مهارت تسلط یافته‌اند، را لیست کنید (Friesen, 2010).

در ساختار این الگو، عناصر طرح درس عبارت‌اند از: مواد و منابع در واقع دربرگیرنده تمام وسایل و مواد موردنیاز معلم و دانش‌آموز با جزئیات است. عنصر دیگر مجموعه پیش‌بینی است که شامل مواردی است که دانش‌آموزان را در نسبت به موضوع درسی، ترغیب می‌کند. عنصر هدف نیز ناظر بر این است که دانش‌آموزان در پایان درس چه آموخته‌اند و یا قادر به انجام چه کارهایی هستند. عنصر اطلاعات ورودی ناظر بر این است که چه اطلاعاتی برای دانش‌آموز قبل از شروع ضروری است؟ و چگونه این مهارت به دانش‌آموزان منتقل می‌شود؟ عنصر مدل نشان‌دهنده چگونگی انجام مهارت یا شایستگی‌ها است. عنصر بررسی فهم و درک شامل شناسایی راهبردهای است که تعیین می‌کنند آیا دانش‌آموزان اهداف را آموخته‌اند؟ تمرین هدایت شده نیز شامل فعالیت‌هایی است برای راهنمایی تمرین دانش‌آموزان و ارائه چارچوب زمانی برای تکمیل آن. عنصر پایان‌بندی بیانگر آن است که چه روش بررسی و ارزیابی برای تکمیل درس استفاده خواهد شد؟ عنصر نهایی تمرین مستقل است هدف آن تسلط دانش‌آموزان بر مهارت‌ها بدون راهنمایی معلم است (Johnson, 2020).

بر اساس بر اساس ساختار و عناصر طرح درس (Hunter 2004)، در کشور آمریکا که در جدول شماره ۳ خلاصه شده است، برای نشان دادن جزئیات مربوط به هر یک از عناصر طرح درس، نمونه طرح درسی در جدول شماره ۴ طراحی و تدوین شد.

جدول ۴. نمونه طرح درس بر اساس ساختار و عناصر درس (Hunter 2004)

کتاب: علوم پایه: سوم ابتدایی تاریخ: ۲۳ تیر ۱۴۰۰ مدت جلسه: ۴۵ دقیقه تهیه‌کننده: مؤلف موضوع: جانوران مهره‌دار و بی‌مهره
مواد و منابع: تصاویری از ماهی‌ها و دوزیستان، فیلم، کلیپ آموزشی و ماکت ماهی و قورباغه
مجموعه پیش‌بینی: * تقسیم‌کردن متن درس بین گروه‌ها * مطالعه فردی و گروهی با تمرکز * تدریس هر فرد به هم‌گروه‌های خود برهم‌زدن تمرکز دیگران * رسم تصاویری از ماهی و قورباغه‌ها به صورت فردی * بررسی پوشش و نحوه زندگی ماهی‌ها و دوزیستان
هدف: دانش‌آموزان پس از پایان آموزش و تدریس معلم بتوانند: * در مورد ویژگی‌های ماهی‌ها توضیح دهند. * در مورد ویژگی‌های دوزیستان توضیح دهند. * را در ذهن خود مجسم کنند و با استفاده از وسایل در دسترس ماکت دوزیستان و ماهی‌ها را طراحی کنند. * نسبت به شناخت ماهی‌ها از خود علاقه نشان دهند. (توضیح دهید که دانش‌آموزان در پایان درس قادر به انجام چه کارهایی هستند که به نفعشان باشد و چرا این اهداف مهم.)
اطلاعات ورودی: از دان آموزان انتظار داریم قبل از شروع درس بتوانند: * جانوران مهره‌دار را تعریف کنند. * تفاوت جانوران مهره‌دار و بی‌مهره را بدانند. * چند نوع جانور مهره‌دار نام ببرند. * تصاویر انواع مهره‌داران را تشخیص دهند. (چه اطلاعاتی برای دانش‌آموز قبل از شروع ضروری است؟ و چگونه این مهارت به دانش‌آموزان منتقل می‌شود؟)
مدل: معلم طراحی تصاویری از چند نوع از جانوران مهره‌دار و بی‌مهره را بر روی تخته رسم می‌کند و چگونگی طراحی آنها را تشریح می‌کند و از دانش‌آموزان می‌خواهد تا هر کدام با توجه به توضیحات داده شده نمونه‌ای از این جانوران را طراحی کنند. (اگر مهارت یا شایستگی را نشان می‌دهید، چگونه این کار انجام می‌شود؟)
بررسی فهم و درک دانش‌آموزان: در این مرحله دانش‌آموزان باید به سؤالات زیر پاسخ دهند: ماهی‌ها و دوزیستان هر کدام چگونه تنفس می‌کنند؟

<p>ماهی‌ها و دوزیستان هر کدام چگونه تولیدمثل می‌کنند؟   مراحل زندگی ماهی‌ها را توضیح دهید؟   تفاوت ماهی‌ها و دوزیستان در چیست؟   مراحل زندگی دوزیستان را بیان کنید؟ (راهبردهای شناسایی را برای تعیین اینکه آیا دانش‌آموزان اهداف را آموخته‌اند، شناسایی کنید)</p>
<p>تمرین هدایت شده: دانش‌آموزان در مدت ۱۰ دقیقه پاسخ سؤال‌های زیر را در دفتر خود بنویسند: *انواع مهرداران را نام ببرند.   * خصوصیات ماهی‌ها را بیان کنند.   * خصوصیات دوزیستان را بیان کنند. (فعالیت‌هایی را که برای راهنمایی تمرین دانش‌آموزان و ارائه چارچوب زمانی برای تکمیل این عمل استفاده می‌شود، لیست کنید)</p>
<p>پایان‌بندی: معلم بار دیگر متن‌های مشخص شده را در اختیار اعضای گروه قرار می‌دهد تا هر فرد به‌صورت انفرادی قسمت مربوط به خود را مطالعه نماید و سپس هر نفر از اعضای هر گروه باید تصویری از ماهی و قورباغه را در دفتر نقاشی خود با رنگ‌های مختلف رسم کنند و با استفاده از وسایل موردنیاز کاردستی یا نقاشی خود را آماده کنند. نماینده هر گروه کاردستی و نقاشی بچه‌ها را جمع‌آوری می‌کند و سپس اعضای تیم در این مرحله می‌توانند مطالب مربوط به قسمت خود را خلاصه کنند، تا در هنگام تدریس به کتاب مراجعه نکنند و در آخر یک نفر داوطلب می‌تواند تدریس کند و با پرسش و پاسخ اشکالات خود را رفع می‌نماید. در پایان هر کدام باید بتوانند نتیجه فعالیت‌هایی یاددهی - یادگیری را به زبان خود بیان کنند.   چه روش بررسی و ارزیابی برای تکمیل درس استفاده خواهد شد؟</p>
<p>تمرین مستقل: هر فرد ماکت‌هایی از انواع مهرداران را تهیه کند.   همه دانش‌آموزان درباره مهرداران تحقیق کنند.   هر گروه تصویری از انواع مهرداران تهیه کنند.   مشق شب یا تکالیف کلاسی تعیین شده که برای اطمینان از این که آیا دانش‌آموزان بدون راهنمایی معلم بر مهارت تسلط یافته‌اند، را لیست کنید.</p>

در نمونه طراحی شده فوق، جزئیات عناصر نمونه رایج طرح درس (Hunter, 2004) در آمریکا یعنی مواد و منابع، مجموعه پیش‌بینی، هدف، اطلاعات ورودی، مدل، راهبردهای شناسایی فهم و درک دانش‌آموزان، تمرین هدایت شده، پایان‌بندی و تمرین مستقل به ترتیب در نمونه طراحی شده، مشخص شده است. ساختار و عناصر طرح درس John (2006) طبق جدول شماره ۵، از ۹ عنصر تشکیل شده است که عبارت‌اند از: منابع، آغازگر، اهداف، فهرست واژگان، فعالیت اصلی، ارزیابی نتایج، گروه‌بندی، تمایزات، مشکلات و موفقیت‌ها.

جدول ۵. الگوی رایج طرح درس (John 2006) در کشور انگلیس

منابع	فهرست واژگان	گروه‌بندی
پیش‌درس (آغازگر)	فعالیت اصلی	تمایزها
اهداف	ارزیابی نتایج	مشکلات / موفقیت‌ها

در ساختار این طرح درس، عنصر طرح درس عبارت‌اند از: منابع شامل تمام وسایل و مواد موردنیاز معلم و دانش‌آموز است و عنصر آغازگر، به هر اقدامی که دانش‌آموز را آماده فراگیری درس جدید کند و در وی ایجاد انگیزه و رغبت کند است. عنصر هدف، انتظاراتی است که معلم از دانش‌آموزان پس از تدریس درس دارد. فهرست واژگان در واقع کلمات و مفاهیم کلیدی درس موردنظر را شامل می‌شود. فعالیت اصلی به ارائه درس جدید مربوط است که با انجام فعالیت متناسب با موضوع ارائه می‌شود. در ارزیابی نتایج، معلم با پرسش‌هایی هدفمند نتایج یاددهی - یادگیری را ارزیابی کلی می‌کند. در گروه‌بندی، معلم دانش‌آموزان را بر اساس ملاک‌هایی همچون توزیع افراد با سطوح شناختی مختلف در تمام گروه‌ها و توزیع افراد با مهارت‌ها و توانمندی‌های مختلف فردی، میان‌فردی، عاطفی در تمام گروه‌ها به

گروه‌های مختلف تقسیم می‌کند. عنصر تمایزها ناظر به این واقعیت است که معلم با شناختی که از دانش‌آموزان دارد بر اساس ملاک‌هایی چون توانمندی‌ها و مهارت‌های مختلف، تمایزها و تفاوت‌های فردی را در فعالیت‌های مانند تدریس، تعیین تکلیف و ارزشیابی لحاظ می‌کند. در عنصر مشکلات و موفقیت‌ها نیز معلم با در نظر داشتن مشکلات فردی دانش‌آموزان، آنان را در گذر از مشکلات و حل مسائل و دستیابی به موفقیت رهنمون می‌شود.

بر اساس طرح درس (2006) John در کشور انگلیس که در جدول شماره ۵ خلاصه شده است، نمونه طرح درس مربوطه را می‌توان به صورت جدول شماره ۶ طراحی و تدوین نمود.

جدول ۶. نمونه طرح درس بر اساس الگوی (2006) John در کشور انگلیس

<p>کتاب: فارسی پایه: سوم ابتدایی تاریخ: ۲۳ تیر ۱۴۰۰ مدت جلسه: ۴۵ دقیقه تهیه‌کننده: مؤلف</p> <p>موضوع: اگر جنگل نباشد!</p>
<p>منابع: اسباب‌بازی‌های پلاستیکی حیوانات وحشی یا ماکت جنگل، حیوانات جنگل، ماژیک، تخته و...</p>
<p>آغازگر: معلم ماکتی که در آن نمایی از جنگل است، با خود به کلاس آورده است و به دانش‌آموزان نشان می‌دهد. سپس اشاره به ماکت جنگل می‌کند و از دانش‌آموزان می‌پرسد: آیا می‌دانید این چیست؟ فکر می‌کنید این را برای چه آورده‌ام؟ روی این ماکت چه حیواناتی وجود دارد؟ سپس از تک‌تک دانش‌آموزان می‌خواهد تا هر آنچه که به ذهنشان می‌رسد را روی برگه بنویسند.</p>
<p>اهداف: دانش‌آموزان باید پس از تدریس معلم بتوانند:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ویژگی‌های جنگل را بیان کنند. ▪ حیواناتی که در جنگل زندگی می‌کنند، نام ببرند. ▪ اهمیت طبیعت و جنگل را در زندگی انسان‌ها توضیح دهند. ▪ مفعول را در جمله تشخیص بدهند.
<p>فهرست واژگان:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ویژگی‌های جنگل ▪ حیوانات ▪ اهمیت طبیعت ▪ اهمیت جنگل ▪ محیط‌زیست
<p>فعالیت اصلی:</p> <p>دختران گلم! همان‌طور که می‌دانید جنگل مکانی است که در آن درختان زیادی وجود دارد و در آن جا حیواناتی زندگی می‌کنند. تعداد این حیوانات زیاد است.</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. به نظر شما چه حیواناتی در جنگل یافت می‌شوند؟ ۲. آیا همه حیوانات در جنگل زندگی می‌کنند؟ ۳. آیا همه آن‌ها زیر سایه درخت زندگی می‌کنند؟ ۴. آیا محل زندگی همه حیوانات یکسان است؟ <ul style="list-style-type: none"> • گروه جنگل: بعضی از حیوانات مثل سنجاب، روی درخت زندگی می‌کنند. پرنده مثل دارکوب در محلی از تنه درخت زندگی می‌کند. اما حیوانات درنده‌ای مثل شیر در زیر سایه سنگ‌ها، کمین می‌کنند و به شکار حیوانات می‌پردازند. • گروه طبیعت: در جنگل حیوانات زیادی زندگی می‌کنند. اندازه و هیكل آن‌ها متفاوت است و هر کدام در نقاط مختلفی از جنگل زندگی می‌کنند. مثلاً زرافه و با اندام بلندی که دارد از برگ درختان تغذیه می‌کند. اما حیواناتی مثل حلزون، از علف‌هایی که روی زمین رشد کرده‌اند، تغذیه می‌کنند. • گروه دریا: همه حیوانات در جنگل زندگی نمی‌کنند. مثلاً ماهی‌ها، نهنگ‌ها در دریا زندگی می‌کنند. تمساح‌ها در مرداب‌ها و دریاچه کوچک زندگی می‌کنند. بعضی از حیوانات در محل زندگی انسان‌ها و در خانه آن‌ها زندگی می‌کنند. بعضی از افراد، حیوان خانگی دارند. پس همه حیوانات در جنگل زندگی نمی‌کنند. • گروه باران: همه حیوانات در جنگل زندگی نمی‌کنند. حیواناتی مثل شتر در بیابان‌ها زندگی می‌کنند و می‌تواند چندین روز را بدون آب و غذا تحمل کنند. حیوانات زیادی نیز در زیرزمین و در زیر خاک زندگی می‌کنند. مثل کرم خاکی اما در مناطق سرد و خشک نیز حیواناتی هم وجود دارند. مثل پنگوئن‌ها که نوعی پرنده است و فقط در مناطق سرد یافت می‌شود.

<p>نماینده هر گروه، نظرات گروه‌ها را روی تخته بنویسد. آیا نظر دیگری دارید که به این نظرات اضافه کنیم؟ یکی از دانش‌آموزان؛ حیوانات در همه جای دنیا وجود دارند که هر کدام در شرایط آب‌وهوایی متفاوت زندگی می‌کنند. نظر خوبی است پس به نظرات قبلی اضافه می‌کنم. حالا: کدامیک از شماها می‌دانید که مفعول چیست و کدامیک از شماها معنی مفعول را می‌دانید؟ اما دانش‌آموزان پاسخی ندادند.</p> <p>برای همین یک جمله مفعول دار روی تخته می‌نویسم و مفهوم مفعول را توضیح می‌دهم تا با نشانه مفعول آشنا کرد. سپس چند جمله مانند این جمله که روی تخته نوشته شده، بنویسید و مفعول را مشخص کنید.</p>
<p>ارزیابی نتایج: نتایج درس را با طرح سؤال‌های زیر ارزیابی می‌کنیم:</p> <p>۱. اگر جنگل نباشد چه اتفاقی می‌افتد؟</p> <p>۲. در متن درس منظور نویسنده از (فرش سبز) چیست؟</p> <p>۳. چه صداهایی در جنگل شنیده می‌شود؟</p> <p>۴. حادثه‌ای خطرناک یعنی حادثه‌ای که...؟</p> <p>۵. مفعول را در جمله تشخیص دهند.</p>
<p>گروه‌بندی: معلم دانش‌آموزان را بر اساس ملاک‌هایی همچون ۱. توزیع افراد با سطوح شناختی مختلف در تمام گروه‌ها، ۲. توزیع افراد با مهارت‌ها و توانمندی‌های مختلف فردی، میان‌فردی عاطفی در تمام گروه‌ها به ۴ گروه ۵ نفره تقسیم می‌کند (گروه جنگل، طبیعت، دریا، باران). برای هر گروه نماینده‌ای مشخص می‌کند و قوانین درس را بیان می‌کند و دانش‌آموزان موظف به رعایت آن‌ها هستند.</p>
<p>تمایزها: معلم با شناختی که از دانش‌آموزان دارد بر اساس ملاحظاتی چون ۱. هوش‌های چندگانه گاردنر، ۲. توانمندی‌ها و مهارت‌های مختلف، تمایزها و تفاوت‌های فردی را در فعالیت‌های مانند تدریس، تعیین تکلیف و ارزشیابی لحاظ می‌کند.</p>
<p>مشکلات / موفقیت‌ها: معلم با در نظر داشتن مشکلات فردی دانش‌آموزان، آنان را در گذر از مشکلات و حل مسائل و دستیابی به موفقیت رهنمون می‌شود.</p>

در نمونه طراحی شده فوق، جزئیات مربوط به عناصر طرح درس یعنی منابع، آغازگر، اهداف، فهرست واژگان، فعالیت اصلی، ارزیابی نتایج، گروه‌بندی، تمایزات، مشکلات و موفقیت‌ها به ترتیب در نمونه طراحی شده در جدول شماره ۶، مشخص شده است. ساختار و عناصر طرح درس (Tru (2008) در کشور کانادا، طبق جدول شماره ۷، از ۹ عنصر تشکیل شده است که عبارت‌اند از: مواد و منابع، مقدمه، نتایج یادگیری منطقی و تجویز شده، آماده‌سازی، فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز، جمع‌بندی و پایان‌دادن درس، گسترش درس با افزودن برنامه‌ها، سازگاری و انطباق محتوا و تأملات.

جدول ۷. ساختار و عناصر طرح درس (Tru (2008) در کشور کانادا

مواد و منابع	آماده‌سازی	گسترش درس
مقدمه	فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز	سازگاری و انطباق محتوا
نتایج یادگیری منطقی و تجویز شده	پایان‌بندی	تأملات

در ساختار الگوی فوق، عناصر عبارت‌اند از: مواد و منابع شامل تمام وسایل و مواد موردنیاز معلم و دانش‌آموز است. در مقدمه معلم مسئله‌ای را مطرح می‌کند، در نتایج یادگیری منطقی و تجویز شده، دانش‌آموزان پس از پایان آموزش و تدریس معلم باید بتوانند آنچه به طور منطقی از آنان انتظار می‌رود را پاسخ دهند. در آماده‌سازی، معلم از دانش‌آموزان به هدف برطرف کردن اشکالات و بدفهمی‌های آنها سؤالاتی هدفمند می‌پرسد. فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز نیز به مجموعه‌ای از اقدامات یاددهی - یادگیری اشاره دارد. در عنصر پایان‌دادن خلاصه و مروری بر مطالب فراگرفته شده صورت می‌گیرد. در سازگاری و انطباق محتوا معلم برای سازگاری بیشتر دانش‌آموزان با محتوا، از آن‌ها می‌خواهد تا به شیوه‌های مختلف فهم خود از مطالب را توضیح دهند. در تأملات، معلم از افراد گروه‌های مختلف می‌خواهد تا به شیوه دیگر گروه‌ها به حل مسائل و ارائه نظرات بپردازند (Friesen, 2010). بر اساس ساختار الگوی طرح درس (Tru (2008) که در جدول شماره ۷ خلاصه شده است، نمونه طرح درس مربوطه را می‌توان به صورت جدول شماره ۸ تدوین نمود.

جدول ۸. نمونه طرح درس بر اساس الگوی ترو در کشور کانادا (2008) Tru

مواد و منابع: کاشی لوزی شکل، اشکال هندسی، ماژیک و...
مقدمه: معلم با در دست داشتن یک کاشی لوزی شکل وارد کلاس می‌شود و بعد از سلام و احوالپرسی مسئله‌ای را مطرح می‌کند.
نتایج یادگیری منطقی و تجویز شده: دانش‌آموزان پس از پایان آموزش و تدریس معلم باید بتوانند: سه تا از ویژگی‌های لوزی را نام ببرند، لوزی را از سایر اشکال تشخیص دهند، مساحت لوزی را به دست آورند و بتوانند مسئله‌های مرتبط با این موضوع را حل کنند.
آماده‌سازی: معلم سؤال‌های زیر را از دانش‌آموزان می‌پرسد و اشکالات و بدفهمی‌های آن‌ها را برطرف می‌کند: <ul style="list-style-type: none"> ▪ مساحت یعنی چه؟ ▪ مساحت مستطیل چگونه به دست می‌آید؟ ▪ مساحت مثلث چگونه به دست می‌آید؟ بدین طریق آن‌ها را برای انجام فعالیت‌های جدید آماده می‌کند.
فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز: <ul style="list-style-type: none"> ▪ معلم می‌گوید قرار است حوضی به مساحت ۱۵ مترمربع را در خانه خود بسازد؛ ولی نمی‌داند چه تعداد کاشی باید سفارش بدهد. ▪ دانش‌آموزان با مسئله مطرح شده درگیر می‌شوند و از معلم سؤالاتی می‌پرسند. ▪ معلم از آن‌ها می‌خواهد که سؤالات خود را در به صورتی مطرح کنند که جواب آن «بله» و یا «خیر» باشد. ▪ پس از پرسش و پاسخ، دانش‌آموزان در گروه‌های خود به بحث و گفتگو می‌پردازند و روشی را برای به دست آوردن مساحت حدس می‌زنند. ▪ معلم بر بحث و گفتگوهای گروهی نظارت می‌کند. ▪ دانش‌آموزان فرضیه‌های خود را ارائه می‌دهند. ▪ معلم از آن‌ها می‌خواهد با روش پیشنهادی خود مساحت لوزی را به دست بیاورند و در واقع فرضیه خود را اثبات کنند. ▪ نماینده هر گروه روش خود را در به دست آوردن مساحت لوزی، برای هم‌کلاس‌های خود توضیح می‌دهد.
پایان‌بندی: معلم اسلایدهایی را در خصوص شیوه‌های مختلف به دست آوردن مساحت لوزی به نمایش می‌گذارد و بدین ترتیب خلاصه و مروری بر مطالب فراگرفته شده صورت می‌گیرد.
گسترش درس: معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد در اطراف خود به دنبال شکل لوزی بگردند و از آن‌ها عکس بگیرند و سپس به کلاس ارائه دهند همچنین هر کدام چند نمونه سؤال از این درس طراحی کنند و از یکدیگر آزمون بگیرند و اشکالات یکدیگر را برطرف کنند.
سازگاری و انطباق محتوا: <p>معلم برای سازگاری بیشتر دانش‌آموزان با محتوا از آن‌ها می‌خواهد تا: هر گروه که روش خود را در قالب یک روزنامه‌دیواری و با رسم شکل توضیح دهند. همچنین کاربرد راجع به مساحت لوزی به عنوان تکلیف در خانه به آن‌ها می‌دهد تا انجام دهند و در مورد ویژگی‌های دوزنقه اطلاعات جمع‌آوری کنند تا برای جلسه بعد با آمادگی وارد کلاس شوند.</p>
تأملات: معلم مقوایی لوزی شکل به هر گروه می‌دهد و از آن‌ها می‌خواهد به روش گروه دیگر، مساحت لوزی را به دست آورند. گروه فیثاغورس به روش گروه ارسطو، گروه ارسطو به روش گروه خوارزمی و گروه خوارزمی به روش گروه فیثاغورس.

در نمونه طراحی شده جدول شماره ۸، جزئیات مربوط به عناصر طرح درس یعنی مواد و منابع، مقدمه، نتایج یادگیری منطقی و تجویز شده، آماده‌سازی، فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز، جمع‌بندی و پایان‌دادن درس، گسترش درس با افزودن برنامه‌ها، سازگاری و انطباق محتوا و تعاملات، به ترتیب در نمونه طراحی شده در جدول شماره ۸، مشخص شده است.

پرسش دوم: ساختار و عناصر طرح درس (2004) Hunter، (2006) John، (2008) Tru و (2011) Shabani

و (2011) Safavi چه شباهت‌هایی با همدیگر دارند؟

ساختار و عناصر طرح درس (2011) Shabani و (2011) Safavi با ساختار و عناصر طرح درس (2004) Hunter در عناصر اهداف رفتاری، رفتارهای ورودی، مواد و منابع، ارزشیابی تشخیصی، ایجاد انگیزه، ارائه درس، جمع‌بندی و پایان‌دادن درس و تکلیف و با (2006) John، در عناصر اهداف رفتاری، مواد و منابع، ارزشیابی تشخیصی، ایجاد انگیزه، ارائه درس، ارزشیابی پایانی و تکلیف مشابه هستند. همچنین ساختار و عناصر طرح درس (2011) Shabani و (2011) Safavi با ترو (2008) Tru در عناصر اهداف رفتاری، رفتارهای ورودی، مواد و منابع، ارزشیابی تشخیصی، ارائه درس و جمع‌بندی و پایان‌دادن درس با همدیگر شبیه هستند. ساختار و عناصر طرح درس (2004) Hunter، (2006) John، (2008) Tru و شعبانی (2011) Shabani و (2011) Safavi در عناصر مواد و منابع، هدف‌های رفتاری، ارزشیابی

تشخیصی، ایجاد انگیزه و ارائه درس مشترک هستند. برخی از عناصر در نام‌گذاری شباهتی ندارند، اما به یک منظور به کار رفته‌اند. سه الگوی یاد شده با الگوهای رایج در ایران شباهت‌هایی دارند که در جدول شماره ۵ نشان داده شده است.

پرسش سوم: ساختار و عناصر طرح درس (Hunter (2004), John (2006), Tru (2008) و Shabani (2011) و Safavi (2011) چه تفاوت‌هایی با همدیگر دارند؟

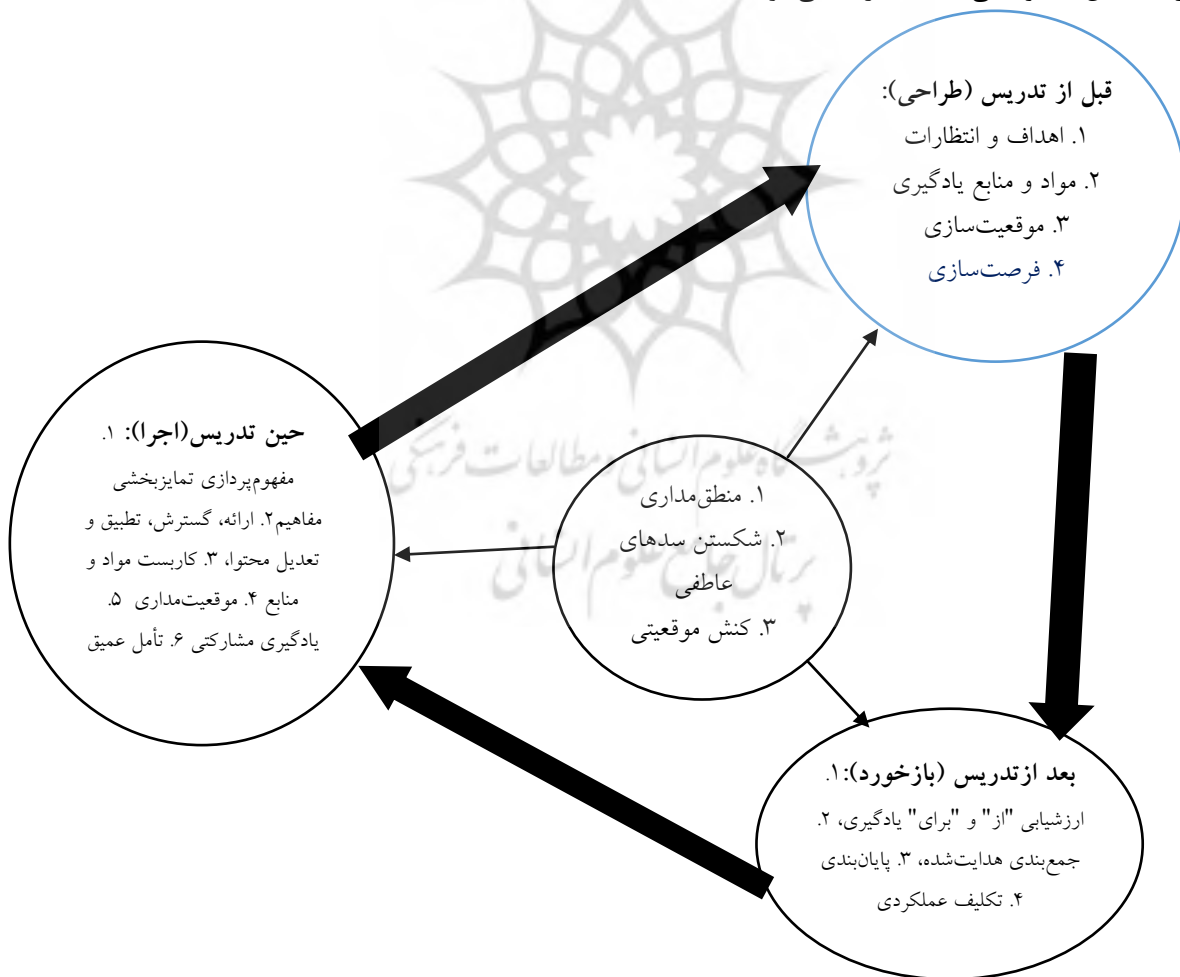
عناصر مواد و منابع در ساختار طرح درس (Hunter (2004), John (2006) و Tru (2008)؛ اما در ساختار طرح درس (Shabani (2011) و Safavi (2011) تحت عنوان مواد و وسایل آموزشی وجود دارد. هدف‌های آموزشی Shabani (2011) و Safavi (2011) به سه دسته کلی، جزئی و رفتاری قید شده است در حالی که در ساختار طرح درس Hunter (2004) و John (2006) و Tru (2008)؛ به هدف‌های رفتاری با عنوان مجموعه انتظارات تأکید شده است. در ساختار طرح درس (Shabani (2011) و Safavi (2011) و Tru (2008) به طور مستقیم به ارائه درس اشاره شد. در ساختار طرح درس (Hunter (2004) ارائه درس تحت عنوان «فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز» قید شده است. همان‌طور که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود، در ساختار طرح درس (Shabani (2011) و Safavi (2011) در ایران عناصر موضوع، هدف‌های کلی و جزئی، عنوان‌های فرعی، روش تدریس و کارهای مقدماتی وجود دارد که در ساختار طرح درس (Hunter (2004), John (2006) و Tru (2008) وجود ندارد.

جدول ۹. تفاوت‌ها و شباهت‌های طرح درس در منابع منتخب بین‌المللی روش تدریس با منابع منتخب روش تدریس در ایران

Hunter (2004) (USA)	John (2006) (UK)	Tru (2008) (Canada)	Shabani (2011)	Safavi (2011)	متخصصان عناصر
---	---	---	*	*	موضوع
---	---	---	*	*	هدف کلی
---	---	---	*	---	عنوان‌های فرعی
---	---	---	*	*	اهداف جزئی
*	*	*	*	*	اهداف رفتاری
---	---	*	---	---	نتایج یادگیری
*	---	*	*	*	رفتارهای ورودی
---	---	---	*	*	روش تدریس
*	*	*	*	*	مواد و منابع
---	---	---	---	*	کارهای مقدماتی
--	*	---	*	*	ارزشیابی تشخیصی
----	*	*	*	*	ایجاد انگیزه
---	*	*	*	*	فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز
*	*	*	*	*	ارائه درس
---	*	---	---	---	گروه‌بندی
---	--	---	---	---	فهرست واژگان
*	---	*	---	---	پایان‌بندی درس
---	---	*	---	---	گسترش درس
---	---	*	---	---	انتطابق محتوا
---	---	---	---	*	فرصت تمرین
*	*	---	*	*	ارزشیابی پایانی
---	*	---	---	---	تمایزبخشی
---	---	*	---	---	تأمل دانش‌آموز
*	*	---	*	*	تکلیف
---	*	---	---	---	مشکلات و موفقیت‌ها

الگوی پیشنهادی پژوهش

الگوی پیشنهادی این پژوهش (شکل شماره ۱)، در سطح افقی، الگویی غیرخطی، انعطاف‌پذیر، چرخه‌ای و در سطح عمودی، مارپیچی و پویاست. در این الگو، اصالت و محوریت با یادگیرنده است که نقشی فعال، معنا‌ساز و داوطلبانه و خلاقانه دارد. این الگو، زمینه تقویت و توسعه روحیه پرسش‌گری، و در سطحی فراتر پژوهشگری را در فراگیر فراهم می‌سازد. اعتبار نقش مرجعیت معلم نیز به توان وی در غنی‌سازی محیط تربیتی و یادگیری، فعال‌سازی دانش‌آموزان در فرایند یادگیری و تربیت‌پذیری و ترغیب آنان نسبت به یادگیری مستمر و سازمان‌دهی فرصت‌های تربیتی متنوع، تصمیم‌سازی در فرایند تدریس، اصلاح و تغییر برنامه‌ریزی درسی، ایجاد روحیه مشارکت‌جویی، پرسش‌گری و حقیقت‌جویی در فراگیران، راهنمایی و راهبری و تسهیلگری فرایند یاددهی - یادگیری است. در این الگو، معلم به‌عنوان راهنما و راهبری فکور و تصمیم‌ساز، طرح درس روزانه خود را دائماً در مراحل مختلف فرایند یاددهی - یادگیری مورد تأمل و بازبینی قرار داده، اصلاحات و تغییرات احتمالی لازم را بر اساس موقعیت و شرایط، آزادانه، خلاقانه و مبتکرانه انجام می‌دهد. الگوی طرح درس پیشنهادی زمینه ساخت معنا توسط خود یادگیرنده را با زمینه‌سازی فرصت‌ها و شرایط لازم بر حسب موقعیت فراهم می‌نماید. هرچند توجه به موضوع و محتوای آموزشی در الگوهای مورد نقد و بررسی این پژوهش بسیار مهم است، اما سعی شده است تا در این الگو به ویژگی‌هایی چون غیرخطی بودن، انعطاف‌پذیری، پویایی، مفهوم‌سازی و موقعیت‌مندی توجه شود که این خود مانع از محصور ماندن فراگیر در موضوع و محتوای تعیین‌شده و حتی فضای مدرسه می‌شود.

شکل ۱. الگوی طرح درس پیشنهادی پژوهش در سطح افقی: غیرخطی، انعطاف‌پذیر، چرخه‌ای

باتوجه به شکل شماره ۱، سه مرحله طرح درس، یعنی طراحی، اجرا و ارائه بازخورد به شکلی چرخه‌ای در ارتباط هستند. این نوع ارتباط چرخه‌ای بیانگر این است که هر کدام از این سه مرحله ضمن داشتن انعطاف، می‌توانند، زمینه‌ساز حرکت به سمت دیگر مراحل شوند و بنابراین در این الگو، پایانی مشخص و قاطع برای طرح درس، وجود ندارد و محتوا را به زندگی واقعی دانش‌آموز مرتبط می‌سازد. دایره وسط در شکل شماره ۱، هم هسته مرکزی تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری، نظارت، رهبری و کنترل و همچنین منبع تعدیل و تنظیم مراحل مختلف طرح درس پیشنهادی است. منطق مداری، شکستن سدهای عاطفی و کنش موقعیتی در واقع به طور متناظر اشاره به بهره‌گیری متناسب از سه حیطه دانشی، نگرشی و مهارتی در طراحی، اجرا، ارزشیابی و هم ارائه بازخورد دارند که در حقیقت قلب تپنده الگوی طرح درس پیشنهادی این پژوهش هستند.

شکل ۲. الگوی پیشنهادی این پژوهش، در سطح عمودی: ماریچی و پویا

باتوجه به شکل شماره ۲ که الگوی پیشنهادی این پژوهش را در سطح عمودی نشان می‌دهد، باید گفت که در این سطح، مراحل طراحی، اجرا و ارزشیابی، افزون بر این که در یک ارتباط غیرخطی و چرخه‌ای با هم هستند، هم‌زمان در فرایندی فرارونده و روبه‌رشد در حال پیشرفت هستند. حلقه سوم شکل فوق، مراحل طراحی، اجرا و ارزشیابی طرح درس، نسبت به حلقه پیشین (حلقه دوم)، رشد یافته‌تر و بالنده‌تر است؛ یعنی هم طراحی کارایی بالایی خواهد داشت و هم اجرا اثربخشی بیشتری خواهد داشت و هم فرایند ارزشیابی مناسب‌تر خواهد بود. طرح درس زیر جدول شماره ۱۰، نمونه از طرح درس روزانه درس ریاضی پنجم دبستان است که مطابق الگوی پیشنهادی این مقاله طراحی شده است.

جدول ۱۰. نمونه طرح درس روزانه درس ریاضی پنجم (منبع: مؤلف)

طرح درس روزانه ریاضی پنجم دبستان		
عنوان درس: مفهوم درصد زمان: ۴۵ دقیقه		
هدف کلی: دانش‌آموزان با مفهوم درصد و حل مسائل مرتبط با آن آشنا شوند.	۱. اهداف و انتظارات:	قبل از تدریس (طراحی)
اهداف جزئی: فهمیدن مفهوم درصد فهم ارتباط مفهوم درصد با مفاهیم مرتبط، مانند نسبت و استفاده از درصد برای حل مسئله‌ها در ریاضی و علوم دیگر		
کتاب‌درسی، ارائه تصاویر مربوط به درصد (مثال: تخفیف فروشگاه‌ها که به صورت درصد نمایش داده می‌شود).	۲. مواد و منابع یادگیری	

مفهوم درصد؟ تمایز آن با مفاهیم مشابه و مرتبط مانند نسبت	۱. مفهوم‌پردازی تمایزبخشی مفاهیم	حین تدریس (اجرا)
ارائه مثال‌های مختلف و توضیحات مرتبط و حل مسائل متنوع	۲. ارائه، گسترش، تطبیق و تعدیل محتوا	
کاربرد درصد در زندگی روزانه	۳. کاربرست مواد و منابع	
توجه به موقعیت و بافت زندگی دانش‌آموز	۴. موقعیت‌مداری	
ارزشیابی به هدف یادگیری	۱. ارزشیابی "از" و "برای" یادگیری،	بعد از تدریس (بازخورد)
جمع‌بندی درس در جهت فهم بهتر مفهوم درصد	۲. جمع‌بندی هدایت‌شده	
تعیین تکلیف و پایان‌دادن به درس	۳. پایان‌بندی	

بحث و نتیجه‌گیری

به نظر می‌رسد که تأکید متخصصان طرح درس در ایران بر موضوع درسی، می‌تواند از جنبه‌ای بااهمیت‌تر از جنبه‌ی دیگر آسیب‌زا باشد. تأکید بیش از حد طرح درس بر موضوع تعیین‌شده توسط معلم، به فرایندهای یاددهی - یادگیری محوریت بخشیده و معلم و فراگیر را از پرداختن به موضوعات حاشیه‌ای کم‌اهمیت باز می‌دارد که این خود منجر به تمرکز و تعمق و دقت بیشتر آنان بر موضوع درسی می‌شود. اما اتکای طرح درس بر موضوع، از این نظر که معلم و فراگیر را صرفاً محدود و مقید به موضوع مشخص کند، ممکن است در فراگیری جوانب مختلف موضوع و یادگیری جامع آنان، اختلال ایجاد کند. طرح درسی که معلم و فراگیر را محدود و مقید به موضوع مشخصی نماید، ممکن است از ورود آنان به موضوعات مهم و مرتبط با زندگی واقعی فراگیران، باز دارد و در نتیجه ممکن است فراگیران به یادگیری جامع و مطلوبی دست نیابند. معمولاً در نظام‌های آموزشی متمرکز، تأکید بر محوریت موضوع و محتوای مشخص و حتی روش‌ها و شیوه‌های تدریس و ارزشیابی مشخص و معین است که نتیجه آن ارائه طرح درس‌هایی غیرمنعطف، دستوری و تجویزی و قابل‌تعمیم است. در چنین نظام‌هایی، معلم، عملاً نیازی به مطالعه دقیق و همه‌جانبه موضوعات دانشی مختلف و متعدد و تدوین طرح درس روزانه انعطاف‌پذیر، ندارد. اما در نظام‌های آموزشی غیرمتمرکز، معلم در نوردیدن مرز موضوعات و حتی دانش‌های مختلف، آزادتر است و در نتیجه آن به مطالعه همه‌جانبه و دقیق در مورد موضوعات مختلف مرتبط، ترغیب می‌شود. در چنین نظامی، معلم ملزم به تدوین طرح درس روزانه مختلف و پویا متناسب با شرایط کلاس و امکانات و ظرفیت‌های مختلف شناختی و ابزاری است و فرایند یاددهی - یادگیری محدود به کلاس و مدرسه و معلم نمی‌کند؛ بلکه معلم تنها یکی از منابع یادگیری خواهد بود و بافت، جامعه انسانی، محیط و طبیعت زندگی دانش‌آموزان نیز می‌تواند منابع دیگر یادگیری باشد.

تأکید طرح درس بر اهداف رفتاری و جزئی در ساختار رایج طرح درس ایران، ممکن است به دقیق شدن و عملیاتی شدن آموزش منجر شود که تا حدودی یادگیری را تسهیل خواهد کرد، اما ممکن است مانع از انعطاف نظر و دیدگاه معلم و فراگیران شده و آنان را در یک رفتار و عملکرد و هدف جز به‌صورت جزیره‌ای، محدود نماید.

با توصیف، مقایسه و تطبیق ساختار و عناصر طرح درس که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند و البته با برهم‌نهی و باهم‌نگری نتایج حاصل از مقایسه و تطبیق عناصر طرح درس در منابع روش تدریس در سطح دنیا که شامل طرح درس (Hunter (2004) و ترو (۲۰۰۸) و John (2006)، با ساختار و عناصر طرح (Safavi و Shabani (2011) (2011) است. این پژوهش به الگوی پیشنهادی (شکل‌های ۱ و ۲) دست‌یافت. در این الگو، افزون بر حفظ نقاط قوت، طرح درس‌های رایج جهانی، سعی شده است تا نقاط ضعف آن الگوها نیز برطرف شود.

الگوی پیشنهادی این پژوهش، به مشارکت فعال فراگیران در فرایندهای یاددهی - یادگیری و ساخت دانش و معرفت و سازه‌های معنایی توسط آنان، تأکید می‌کند؛ بنابراین، نقش معلم در این الگو، زمینه‌سازی مشارکت فعال فراگیران در فرایندهای یاددهی - یادگیری و تسهیل ساخت معنا توسط آنان است. اعتبار نقش مرجعیت معلم نیز به توان وی در غنی‌سازی محیط تربیتی و یادگیری، فعال‌سازی دانش‌آموزان در فرایند یادگیری و تربیت‌پذیری و ترغیب

آنان نسبت به یادگیری مستمر و سازمان‌دهی فرصت‌های تربیتی متنوع، تصمیم‌سازی در فرایند تدریس، اصلاح و تغییر برنامه‌ریزی درسی، ایجاد روحیه مشارکت‌جویی، پرسش‌گری و حقیقت‌جویی در فراگیران، راهنمایی و راهبری و تسهیلگری فرایند یاددهی - یادگیری است. در این الگو، معلم به‌عنوان راهنما و راهبری فکور و تصمیم‌ساز، طرح درس روزانه خود را دائماً در مراحل مختلف فرایند یاددهی - یادگیری مورد تأمل و بازبینی قرار داده، اصلاحات و تغییرات احتمالی لازم را بر اساس موقعیت و شرایط، آزادانه، خلاقانه و مبتکرانه انجام می‌دهد. برنامه درسی و محتوای نیز کاملاً تعیین شده نیست؛ بلکه از انعطاف لازم جهت ساخت معنا توسط خود فراگیر بر اساس زندگی واقعی خویش، برخوردار است. ارزشیابی نیز معطوف و برای یادگیری است.

مشارکت نویسندگان

میزان مشارکت نویسندگان به صورت مساوی بوده است و هر سه نفر در تدوین مقاله نقش یکسانی داشته‌اند.

تشکر و قدردانی

لازم می‌دانم از دست‌اندرکاران نشریه مطالعات آموزشی و آموزشگاهی تشکر نمایم.

تعارض منافع

«هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است»

منابع

- Aliustaoğlu, F., & Tuna, A. (2022). Analysis of the Pedagogical Content Knowledge Development of Prospective Teachers in the Lesson Plan Development Process: 4MAT Model. *International Journal of Progressive Education*, 18(1), 298-321. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2022.426.17>
- Amuei, F., Rezai, M. S., Malekzadeh, R. & Mahmoodi, E. (2017). A review of the lesson plan design in Iran's medical education; necessities and challenges. *Clinical Excellence*, 7(1), 64-76. [In Persian] URL: <http://ce.mazums.ac.ir/article-1-346-fa.html>
- Barton, E. (2005): Introduction to the Special Issue: The Discourses of Medicine. *Journal of Business and Technical Communication*, 19 (3), 245-248. <https://doi.org/10.1177/1050651905275636>
- Bereday, G. Z. F. (1966). *Comparative Method in Education*. New York: Winston.
- Cai, J., Mok, I., Reddy, V., & Kaye, S. (2016). *International Comparative Studies in Mathematics: Lessons for Improving Students' Learning*, Hamburg: Springer.
- Chattel, R. G., & Nodell, J. (2002). *Web Quests: Teachers and Students as Global Literacy Explorers*.
- Creswell, J. W. (1995). *Research Design Qualitative and Quantitative Approaches*. London: Sage Publication.
- Danielson, C. (2007). *Enhancing professional practice: A framework for teaching*. ASCD.
- Dorovolomo, J., Phan, H. P., Maebuta, J. (2010). Quality lesson planning and quality delivery: Do they relate? *International Journal of Learning*, 17(3), 447-455. URL: <https://hdl.handle.net/1959.11/6722>
- Ellis, R., Skehan, P., Li, S., Shintani, N., & Lambert, C. (2019). *Comparative Method Studies*. In *Task-Based Language Teaching: Theory and Practice*: Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108643689.016>.
- Friesen, N. (2010). Lesson planning: Anglo-American perspectives. *Bildung und Erziehung*, 63(4), 417-30. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.320>

- Mousavi, M., Fazlikhani, M., & Ghorchian, N. (2008). *The Process of Planning Students' Homework*. Tehran: Manadi Tarbiat Publications. [In Persian]
- González, M. J., Gómez, P., & Pinzón, A. (2020). Characterising lesson planning: a case study with mathematics teachers. *Teaching Education*, 31(3), 260–278. <https://doi.org/10.1080/10476210.2018.1539071>
- Hokmabadi, R., Sadeghi, A. (2016). Assessment of the Educational Content of Lesson Plans by Faculty Members in North Khorasan University of Medical Sciences. *Educational Development of Judishapur*, 7(2), 180-186. [In Persian] [URL: https://edj.ajums.ac.ir/article_79795.html?lang=en](https://edj.ajums.ac.ir/article_79795.html?lang=en)
- Hunter, R. (2004). *Madeline Hunter's mastery teaching: Increasing instructional Effectiveness in Elementary and Secondary Schools*. Corwin Press.
- John, P. D. (2006). Lesson planning and the student teacher: Rethinking the dominant model. *Journal of Curriculum Studies*, 38(4), 483-498. <https://doi.org/10.1080/00220270500363620>
- Johnson, A. P. (2020). *The Hunter Lesson Plan Format and Other Teaching Recipes*
- Khanifar, H. , Muslemi, N. (2018). *Principles and Foundations of Qualitative Research Methods*, second volume, Tehran: Negah Danesh. [In Persian]
- Majdfar, M. (1994). *Appropriate Software Course Design in Educational Technology*, Tehran: Chapar Farzangan Publishing. [In Persian]
- Mall, P. (2005). *A Multi-Grade Teaching Program*. London. United Kingdom.
- Moradi, M. (2019). Teacher's Attitudes Towards the Effects of Lesson Plan on Classroom Management: A Case Study of Sufi Sahab Zakur High School, *American International Journal of Social Science Research*, 4(2), 112-120. <https://doi.org/10.46281/aijssr.v4i2.373>
- Mortazavizadeh, Seyyed Heshmatullah. (2022). *Principles and Methods of Teaching*, Tehran: Ayezh Publications. [In Persian]
- Ndihokubwayo, K., Byukusenge, C., Byusa, E., Habiyaremye, H. T., Mboniyirivuze, A., & Mukagihana, J. (2022). *Lesson plan analysis protocol (LPAP): A Useful Tool for Researchers and Educational Evaluators*. *Heliyon* 8(1),1-7, <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e08730>
- Nikbakhsh, N., Amri, P., Mohammadi Kenari H., Razzaghi, F. (2010). Evaluation of Lesson Plans of Faculty Members of Medical and Dental Schools of Babol University of Medical Sciences. *Journal of Babol University Medical Sciences*, 12 (5), 14-18. [In Persian] [URL: http://jbums.org/article-1-3576-en.html](http://jbums.org/article-1-3576-en.html)
- Qaramaleki, F. (2012). *Principles and Techniques of Research in the Field of Religious Studies*, Tehran: Qom House Center. [In Persian]
- Rusznayak, L., & Walton, E. (2011). Lesson planning guidelines for student teachers: A scaffold for the development of pedagogical content knowledge. *Education as change*, 15(2), 271-285. <https://doi.org/10.1080/16823206.2011.619141>
- Safavi, A. (2011). *Teaching Methods, Techniques and Models*, Tehran: Samt Publications. [In Persian]
- Sarmad, Z., Bazargan, A., Hejazi, E. (2010). *Research Methods in Behavioral Sciences*, Tehran: Aghat Publications. [In Persian]
- Shabani, H. (2011). *Educational and Educational Skills*. Tehran: Samit Publications. [In Persian]
- Tru. (2008). *Bachelor of Education (Elementary) Program Handbook*. 2008 – 2010. Kamloops.
- UNESCO (2015). *Practical Tips for Teaching Multigrad Classes, published by United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*. UNESCO Bangkok office.
- Zhang, N., & Liu, Q. (2018). A Comparative Analysis of Lesson Study Models in Japan, the USA and the UK: Implications for Teacher Professional Development. *International Conference on Distance Education and Learning*, 162–166. <https://doi.org/10.1145/3231848.3231880>